

УДК 655.512

І.С.Квічко, С.І.Сташейко

**«ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА»
ВИДАВНИЧОГО КОНЦЕРНУ
ІВАНА ТИКТОРА ЯК ВИД ВИДАННЯ**

Серед видань концерну «Українська преса», що належав Івану Тиктору, особливе місце займає «Історична бібліотека». Задум серії був гравіюючий: розгорнути перед широким колом українських читачів панораму історії українського народу і всесвітньої історії від найдавніших часів до сучасності. Цей задум виник у Тиктора ще в

20-х рр., але втілювати його в життя видавець розпочав лише з середини 30-х, коли для цього створилися сприятливі умови.

Одним з важливих чинників створення «Історичної бібліотеки» була можливість добору висококваліфікованих авторів і наявність читачів. У Львові в цей час успішно діяли такі поважні інституції, як НТШ, «Просвіта», таємний український університет, розширюється мережа гімназій і народних шкіл. На західноукраїнських землях виходять десятки українських газет і журналів, які, попри опір окупаційних властей, створюють атмосферу високої духовності, сприяють вихованню народу.

Вагомим внеском у процес культурного розвитку українського народу стала діяльність Івана Тиктора. Заходами його видавничого концерну до 1938 р. побачило світ понад 400 назв науково-популярної, спеціальної і художньої літератури, яка переважно видавалася серіями, так званими бібліотеками, при газетах і журналах. Одним з найскладніших і найвагоміших серійних видань концерну «Українська преса» була «Історична бібліотека».

Іван Тиктор був широко освіченою людиною, кваліфікованим редактором і видавцем. Але без допомоги тих фахівців, які працювали поруч з ним, неможливо було втілити в життя оригінальні задуми «Історичної бібліотеки». Над її створенням працював великий авторський колектив, до якого входили журналіст, редактор, літератор М.Голубець, історик Б.Гнаткевич, діяч українського театру і письменник С.Чарнецький, музикознавець і літератор В.Барвінський та інші. Постійним автором і науковим редактором був всесвітньовідомий професор Іван Крип'якевич. У післямові до «Історії українського війська» автори «складають сердечну подяку професорові докторові Василю Сімовичеві як мовному дорадникові за його дбайливий перегляд рукопису і за сприяння мови».

Проте справжнім натхненником і ентузіастом видання був сам Іван Тиктор. У передмові до «Історії української культури» автори зазначають: «Особлива вдячність від нас належить видавцеві п. Іванові Тикторові, що своїм щирим словом піддержував нас при складенні цієї книги і не щадив коштів на відповідне її оформлення».

«Історична бібліотека» була створена при газеті «Новий час», як зазначав сам видавець, «батькам на славу, синам на науку присвячує цю книгу (»Велику історію України». — Авт.) видавець Іван Тиктор. Львів, у жовтні 1935 року». Пізніше у серії вийшли «Історія українського війська», «Історія української культури» та «Велика всесвітня історія» (через події 1939 р. не завершена). По суті, «Історична бібліотека» являла собою справжню енциклопедію українознавства і світової історії, викладену доступно і цікаво.

У вересні 1939 р. діяльність концерну «Українська преса» припинилася, його власник І.Тиктор був змушений залишити рідний край. Роботу над «Історичною бібліотекою» він зміг продовжити ли-

ше в 1948—1964 рр. у канадському місті Вінніпезі, де заснував видавництво «Клуб приятелів української книжки». Тут були доопрацьовані і перевидані «Велика історія України», «Історія українського війська» та «Історія української культури».

Капітальні монографії, які входили до складу «Історичної бібліотеки», мали подібні типологічні ознаки. «Велика історія України» складалася з одного тому обсягом 844 сторінки. Основним автором її був І. Крип'якевич, редактором — М. Голубець. Наступним виданням серії стала «Історія українського війська», яка публікувалася з жовтня 1935 по 1936 р. Оригінальність цього видання полягала в тому, що воно виходило окремими зшитками (усього їх було 12) обсягом по три авторські аркуші кожен, пронумерованими наскрізно. Передплатник міг опрацювати зшитки і одержати потрібну йому кількість томів.

Уже з наступного місяця, з жовтня 1936 р., з'являється «Історія української культури», що вийшла у 13 зшитках за редакцією І. Крип'якевича. У січні 1938 р. побачив світ перший із запланованих 22 зшитків «Всесвітньої історії». Величезна праця була майже завершена — у серпні 1939 р. побачив світ 20-й зшиток, і на цьому друкуванні припинилося. Два останні зшитки не вийшли зовсім. Загальну редакцію і цього видання здійснив професор Крип'якевич.

«Історична бібліотека» адресувалася масовому читачеві, що позначилося на структурі монографій. Кожна з них має подрібнену рубрикацію: великі рубрики включають у себе дрібніші нижчого порядку. Так, «Велика історія України» має 39 розділів, кожен з яких поділяється на підрозділи.

Показовою для серії є побудова «Історії українського війська». Монографія складається з трьох великих частин: I. Військо княжих часів. II. Запорозьке військо. III. Збройні сили сучасної доби. Перші дві частини написані І. Крип'якевичем, третя — Б. Гнаткевичем. Колективність роботи позначилася на композиції твору. Так, I і II частини мають триступеневу рубрикацію: рубрика першого рівня — це назва частини (обсяг першої — 130 с., другої — 155 с.); рубрики другого рівня — назви глав, які мають наскрізну нумерацію в межах кожної частини (у першій частині 10 глав, у другій — 12); рубрики третього рівня — нумеровані невеличкі (1—3 с.) параграфи. Композиція III частини (обсягом 285 с.) складніша: вона має чотириступеневу рубрикацію; частина поділяється на п'ять великих непронумерованих розділів, які включають у себе 17 наскрізно пронумерованих глав, що поділені на параграфи. Складність композиції III частини, очевидно, зумовлена її значним обсягом і, головне, різноманітністю фактичного матеріалу.

Ми докладно зупинилися на побудові одного з видань, щоб показати, яким шляхом йшли автори та видавці «Історичної бібліотеки», щоб зробити твори, складні за змістом і обтяжені величезним фак-

тичним матеріалом, доступними для масового читача, адже членування тексту на невеликі рубрики, назви яких виділені шрифтовими засобами, є одним з шляхів популяризації викладу. У виданнях «Історичної бібліотеки» саме цей засіб зустрічається найчастіше, що не лише полегшує сприйняття тексту, але й дозволяє читачеві краще орієнтуватися у великому томі, швидше відшукати потрібний матеріал. Цьому сприяє і докладний зміст, вміщений у кінці III частини. Очевидно, зміст був опрацьований і завершений після друкування III частини, тому він має окрему пагінацію — римськими цифрами, причому в неї входять і титульні елементи.

У канадському перевиданні «Історії українського війська» вміщено і IV частину — «Матеріали до історії 1920—1953 років», тобто І.Тиктор продовжував традицію збагачення своїх видань найновішим матеріалом.

Науково-довідковий апарат «Історії бібліотеки» нескладний, що також є характерним для популярних видань. Так, львівське видання «Історії українського війська» мало вступ «Шляхом минулого», написаний І.Крип'якевичем. У канадському перевиданні вміщена і передмова до другого видання, в якій показано важливість праці і висловлено подяку її фундаторам.

Приміток і коментарів видання І.Тиктора не мали, але він як видавець відчував їх потребу. Свідченням цього є поява 208 приміток у IV частині «Історії українського війська».

«Історична бібліотека» користувалась великим попитом читачів. Так, львівське видання «Великої історії України» вийшло тиражем 15 тисяч примірників, «Історія українського війська» — 12 тисяч.

Автори і редактори «Історичної бібліотеки» були не лише відомими вченими, але й обдарованими літераторами, талановитими популяризаторами. Усі монографії — це, по суті, блискуче написані науково-популярні нариси. За межами викладу лишилася величезна джерелознавча праця, — на жаль, видання не супроводжуються бібліографічними відомостями.

Оригінальним (і також орієнтованим на масового читача) було художнє оформлення «Історичної бібліотеки». Не випадково автори «Історії українського війська» пишуть у післямові: «... вважасмо за свій обов'язок скласти ширю подяку п.Іванові Тикторові, що все йшов назустріч бажанням авторів у напрямі технічного оформлення книжки і дав змогу поставити її з технічного і ілюстраційного боку на належному рівні». Усі видання використовують широке розмаїття шрифтів — і кеглів, і гарнітур, що дозволяє увиразнювати оформлення. Книжки багато ілюстровані штриховими і тоновими ілюстраціями, взятими з найрізноманітніших джерел: від фотографії середньовічної скандинавської статуї до портретів січових стрільців.

Своєрідною типологічною ознакою серії є підписи під рисунками. Вони не уніфіковані, не мають нумерації і складаються з тематичного

заголовка, часто заверстаного упідбір з підзаголовком, і нерідко включають розгорнену експлікацію, що являє собою невелику оповідь, пов'язану з сюжетом ілюстрації. Усі ці елементи видалені шрифтовими засобами.

Свідченням величезного значення, наукової і літературної вартості «Історії бібліотеки» є сучасні її перевидання.

1. Велика історія України /Під заг. ред. І.Крин'якевича. Львів: вид. І.Тиктора, 1935.
2. Весніття історія /Під заг. ред. І.Крин'якевича. Львів: вид. І.Тиктора, 1938, 1939.
3. Історія українського війська /Під заг. ред. І.Крин'якевича. Львів: вид. І.Тиктора, 1935, 1936. 4. Історія українського війська /Під заг. ред. І.Крин'якевича, М.Левіцького. Вінніпег: Клуб приятелів укр. книжки, 1953. 5. Історія української культури /Під заг. ред. І.Крин'якевича. Вінніпег: Клуб приятелів укр. книжки, 1964. Т. 1.
6. Історія української культури /Під заг. ред. І.Крин'якевича. К.: АТ «Обереги», 1993.
7. Історія українського війська /Під заг. ред. І.Крин'якевича. К.: МП «Пам'ятки України», 1993.

Стаття надійшла до редакції 10.01.95